

Avalent>Perekonnaasjad ja pärimine>Vanemlik vastutus – lapse isikuhooldusõigus ja suhtlusõigus**Vanemlik vastutus – lapse isikuhooldusõigus ja suhtlusõigus**

Leedu

1 Mida tähendab õiguslik termin „vanemlik vastutus“ igapäevaelus? Millised on vanemliku vastutuse kandja õigused ja kohustused?

Laste ja vanemate vastastikuseid õigusi ja kohustusi reguleerib Leedu Vabariigi tsiviilseadustiku (*Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, edaspidi „tsiviilseadustik“) III raamatu IV osa. Tsiviilseadustiku artiklis 3.155 on sätestatud, et vanemad hoolitsevad oma laste eest kuni nende täisealiseks saamise või iseseisvumiseni. Vanematel on õigus ja kohustus oma lapsi kasvatada ja õpetada neid olema aus, hoolitseda nende tervise eest ning luua neile nende füüsilist ja vaimset seisundit arvestades soodsad tingimused täielikuks ja harmooniliseks arenguks, et valmistada nad ette iseseisvaks eluks ühiskonnas. Tsiviilseadustiku III raamatu XI peatükis on sätestatud vanemate õigused ja kohustused oma laste suhtes ning XII peatükis vanemate ja laste vastastikused varalised õigused ja kohustused.

Tsiviilseadustiku artikli 3.227 lõikes 2 on sätestatud, et lapsendanud vanemaid tuleb seaduse ees käsitada lapse vanematena alates lapsendamise kohta tehtud kohtuotsuse jõustumisest, välja arvatud tsiviilseadustiku artiklis 3.222 lõikes 4 ette nähtud erandjuhtudel.

2 Kellel lasub üldjuhul vanemlik vastutus lapse eest?

Tsiviilseadustiku artiklis 3.156 on sätestatud, et isal ja emal on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Vanematel on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused olenemata sellest, kas laps sündis abielu- või mitteabielulisele paarile, pärast lahutust, abielu kehtetuks tunnistamist või kooselu lõpetamist.

3 Kui vanemad ei ole suutelised või ei soovi lapse eest vanemlikku vastutust kanda, kas nende asemele võib määrata mõne teise isiku?

Kui vanemad ei ole suutelised või ei soovi oma laste üle hooldusõigust teostada, võib nende asemele määrata mõne teise isiku. Selleks on tsiviilseadustikuga kehtestatud alaealise eestkoste ja hoolduse institutsioon. Lapse üle ajutise ja alalise eestkoste/hoolduse seadmise põhinormid on sätestatud artiklites 3.254 ja 3.257.

4 Kuidas lahendatakse vanemliku vastutuse küsimus, kui vanemad lasevad abielu lahutada või elavad lahus?

Kui vanemad lasevad abielu lahutada, määratakse tulevane vanema hooldusõigus vastavalt sellele, kuidas abielu lahutatakse.

Kui abielu lahutatakse abikaasade vastastikusel kokkuleppel, peavad nad esitama kohtule lahutuse tagajärgede (vara jagamine, lastele makstav elatis jne) kokkuleppe. Tsiviilseadustiku artikli 3.53 lõikes 3 on sätestatud, et kohus kinnitab abielu lahutamisel abikaasadevahelise abielu lahutamise tagajärgi kajastava kokkuleppe, mis reguleerib alaealistele lastele ja teineteisele elatise maksmist, alaealiste laste elukohta, abikaasade osalust laste hariduses ning muid varalisi õigusi ja kohustusi. Selle kokkuleppe sisu lisatakse määrusele abielu lahutamise kohta. Kui asjaolud oluliselt muutuvad (ühe endise abikaasa haigus või töövõimetus jne), võivad endised abikaasad või üks neist esitada kohtule taotluse muuta lahutuse tagajärgede kokkuleppe tingimusi.

Kui abielu lahutatakse ühe abikaasa avalduse alusel, tuleb kohtule esitatavas avalduses märkida ka seda, kuidas avalduse esitaja täidab oma kohustusi teise abikaasa ja nende alaealiste laste vastu. Kohus peab abielu lahutamisel lahendama alaealiste laste elukoha ja ülalpidamise, ühe abikaasa ülalpidamise ja abikaasade ühisvara jagamisega seotud küsimused, välja arvatud juhul, kui vara on jagatud nende vastastikuse kokkuleppe alusel, mis on notariaalselt tõestatud (tsiviilseadustiku artikkel 3.59).

Mõlema abikaasa süül põhineval lahutusel on samad tagajärjed nagu abielu lahutamisel abikaasade vastastikusel nõusolekul (tsiviilseadustiku artiklid 3.51–3.54). Ühe abikaasa süül põhineva lahutusmenetluse suhtes kohaldatakse *mutatis mutandis* tsiviilseadustiku artiklit 3.59.

Kooselu lõpetamise küsimuses võib üks abikaasa esitada kohtule avalduse lahusel korralduse kehtestamiseks, kui ta ei suuda enam oma abikaasaga koos elada või see on muutunud võimatuks või võib tõsiselt kahjustada alaealiste laste huvisid konkreetsete asjaolude tõttu, mis ei pruugi sõltuda teisest abikaasast, või kui abikaasad ei ole koos elamisest enam huvitatud. Kohus peab lahusel lubamisel määrama abikaasa, kelle juures lapsed elama hakkavad, ning lahendama küsimused, mis on seotud laste ülalpidamise ja lahus elava isa (või ema) osalemisega laste kasvatamises. Abikaasad võivad esitada kohtule ühisavalduse nende lahusel heakskiitmiseks, kui nad on jõudnud kokkuleppele nende lahusel tagajärgede suhtes seoses nende alaealiste laste elukoha, ülalpidamise ja kasvatamise, oma vara jagamise ja teineteise ülalpidamisega. Kui abikaasad on jõudnud oma lahusel tagajärgede suhtes kokkuleppele, kinnitab kohus kokkuleppe, kui see on kooskõlas avaliku korraga ega kahjusta nende alaealiste laste või ühe abikaasa õigusi ega õigustatud huve. Kui kohus on kokkuleppe kinnitanud, lisab ta selle lahusel käsitlevasse kohtuotsusesse.

5 Kui vanemad sõlmivad vanemliku vastutuse küsimuses kokkuleppe, siis milliseid vorminõudeid peavad nad järgima, et kokkulepe oleks õiguslikult siduv?

Kui vanemad elavad koos, määravad nad ülalpidamise korralduse ja vormi kindlaks vastastikusel kokkuleppel. Sellise kokkuleppe erivormi ega selle sõlmimise menetlust kehtestatud ei ole. Tsiviilseadustiku artiklis 3.193 on sätestatud, et abielu lahutamisel vastastikusel kokkuleppel (tsiviilseadustiku artikkel 3.51) või kooselu lõpetamisel (tsiviilseadustiku artikkel 3.73) sõlmivad abikaasad kokkuleppe, mis käsitleb nende vastastikuseid kohustusi oma alaealiste laste ülalpidamisel ning selle ülalpidamise viisi, ulatust ja vormi. Kokkuleppe kinnitab kohus (tsiviilseadustiku artikkel 3.53). Alaealiste laste vanemad võivad sõlmida oma laste ülalpidamise kokkuleppe ka juhul, kui nende lahutus toimub muudel alustel. Kui üks vanem ei täida alaealiste laste ülalpidamise kokkulepet, mille kohus on kinnitanud, on teisel vanemal õigus taotleda kohtult täitedokumendi väljastamist.

6 Kuidas on võimalik vanemliku vastutuse küsimust kohtuväliselt lahendada, kui vanemad ei jõua kokkuleppele?

Vanemad saavad konflikti kohtuväliseks lahendamiseks kasutada ka lepitusteenuseid. Kohtulik lepitusmenetlus on kättesaadav kõikides üldkohtutes. Kohtulik lepitusmenetlus on tasuta. See on odavam ja kiirem vaidluste lahendamise viis. Tuleb märkida, et kohtulik lepitus tagab konfidentsiaalsuse ja pool võib kohtuliku lepitusmenetluse seda põhjendamata katkestada. Vaidluse suunamise kohtuliku lepitusmenetluse teel lahendamisele võib algatada tsiviilasja menetlev kohtunik (koda) või vaidluse pool. Lisateavet lepituse kohta ja lepitajate nimekirja leiab [Leedu kohtute veebisaidilt](#).

7 Kui vanemad pöörduvad kohtusse, milliseid last käsitlevaid otsuseid saab kohus teha?

Kui vanemad pöörduvad kohtusse, võib kohus otsustada kõigi nende lastega seotud küsimuste üle, sh nende elukoha, vanemate külastus- ja suhtlusõiguse, alaealiste laste ülalpidamise ning muude kohtule esitatud avalduses tõstatatud küsimuste üle.

8 Kui kohus otsustab, et lapse eestkostjaks jääb üks vanem, kas see tähendab, et see vanem võib kõiki lapsega seotud asju otsustada ilma neid enne teise vanemaga arutamata?

Tsiviilseadustiku artiklis 3.156 on sätestatud, et isal ja emal on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. See kehtib olenemata sellest, kas laps sündis abielu- või mitteabielulisele paarile, pärast lahutust, abielu kehtetuks tunnistamist või kooselu lõpetamist. Vanematel on õigus ja kohustus oma lapsi kasvatada, vastutada nende hariduse ja arengu eest, hoolitseda nende tervise eest ning neid vaimselt ja moraalselt suunata. Nende kohustuste täitmisel on

vanemate õigused teiste isikute õiguste suhtes esimuslikud. Vanemad peavad looma oma lastele tingimused haridusasutustes õppimiseks kuni seaduses ettenähtud eani.

Vanemale võib ainuhooldusõiguse määrata ainult juhul, kui teise vanema hooldusõigust on piiratud. Kui vanemad (isa või ema) ei täida oma laste kasvatamise kohustust, kuritarvitavad vanema hooldusõigust, kohtlevad oma lapsi julmalt, avaldavad lastele oma amoraalse käitumisega kahjulikku mõju või ei hoolitse oma laste eest, võib kohus teha otsuse nende (isa või ema) vanema hooldusõiguse ajutise või alalise piiramise kohta. Kohus arvestab sellist otsust tehese konkreetseid asjaolusid, millel vanema hooldusõiguse piiramise avaldus põhineb. Vanemad säilitavad siiski lapsega suhtlemise õiguse, kui see ei ole lapse huvidega vastuolus. Kui vanema hooldusõigust piiratakse alaliselt, võib lapse ilma tema vanemate konkreetse nõusolekuta lapsendada.

9 Kui kohus määrab lapse vanemate ühise eestkoste alla, mida see igapäevaelus tähendab?

Vanemad otsustavad kõik oma laste haridusega seotud ja muud vanemliku vastutuse küsimused vastastikusel kokkuleppel. Kui nad kokkuleppele ei jõua, lahendab vaidlusaluse küsimuse kohus.

Lapse isa, ema või alaealiste teovõimetute vanemate vanemad (eestkostjad/hooldajad) võivad esitada kohtule vanema ja lapse vahelise suhtlemise või lapse hariduses osalemisega seotud avalduse. Kohus määrab lahuse elava isa või ema lapsega suhtlemise korra, võttes arvesse lapse huvisid, et võimaldada lahuse elaval isal või emal lapse hariduses võimalikult palju osaleda. Lapsega võimalikult harva suhtlemine võidakse määrata ainult juhul, kui pidev võimalikult tihe suhtlemine kahjustab lapse huvisid.

10 Millisesse kohtusse või ametiasutusse peab esitama avalduse seoses vanemliku vastutusega? Milliseid vorminõudeid peab järgima ning millised dokumendid avaldusele lisama?

Vanemliku vastutusega seotud avaldus tuleb esitada piirkondlikule kohtule. See, milliseid vorminõudeid tuleb järgida ja millised dokumendid tuleb avaldusele lisada, on leitud avalduses esitatud nõuetest ning vaidlustatud või lahendamist või kindlaksmääramist vajavatest õigustest ja kohustustest (seoses vanemliku vastutusega).

11 Milline on menetluse kord sellistes asjades? Kas on võimalik kohaldada kiirmenetlust?

Vanemliku vastutusega seotud põhivaidlused ja -küsimused lahendatakse lihtmenetluse teel.

12 Kas menetluskulude katteks on võimalik saada menetlusabi?

Tasuta õigusabi kättesaadavust reguleerib riigi õigusabi seadus (*Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas*). Riigi õigusabi saamise võimalus on oleneb isiku varalisest seisundist.

13 Kas vanemliku vastutuse kohta tehtud otsuse saab edasi kaevata?

Jah, sellise otsuse saab tsiviilkohtumenetluse üldnormide kohaselt kõrgema astme kohtusse edasi kaevata.

14 Teatavatel juhtudel võib osutada vajalikuks taotleda kohtult või mõnelt muult ametiasutusest vanemlikku vastutust käsitleva otsuse täitmist. Milline on menetluse kord sellisel juhul?

Kohtu otsust sundtäidavad kohtutäiturid.

15 Mida tuleb teha, et muu liikmesriigi kohtu vanemlikku vastutust käsitlevat otsust selles liikmesriigis tunnustataks ja täidetak?

Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrust (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjades ja vanemliku vastutusega, kohaldatakse muu ELi liikmesriigi kohtu otsuse tunnustamiseks Leedu ilma erimenetluseta. Seda määrust kohaldatakse kõikides ELi liikmesriikides, välja arvatud Taanis.

ELi liikmesriikide kohtute otsused, mis käsitlevad suhtlusõigust või nõuavad lapse tagastamist, pööratakse täitmisele Leedu Vabariigi tsiviilkohtumenetluse seadustiku (*Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas*, edaspidi „tsiviilkohtumenetluse seadustik“) VI osas sätestatud eeskirjade kohaselt.

Välisriigi kohtult pädevuse ülevõtmise ja pädevuse välisriigi kohtule üleandmise taotlused, millele on osutatud nõukogu määruse (EÜ) nr 2201/2003 artiklis 15 (ning 19. oktoobri 1996. aasta Haagi konventsiooni artiklites 8 ja 9), vaatab läbi Leedu apellatsioonikohus (*Lietuvos apeliacinis teismas*).

Nimetatud taotlused vaadatakse läbi tsiviilkohtumenetluse seadustiku 39. peatükis sätestatud menetluse kohaselt, kui nõukogu määruses (EÜ) nr 2201/2003 ei ole sätestatud teisiti. Selliste taotluste esitamisel ei tule tasuda kohtulõivu.

Leedu apellatsioonikohtule esitatud taotlused peavad vastama menetluskohustuste suhtes kohaldatavatele üldnõuetele (tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 111). Kooskõlas nõukogu määruse (EÜ) nr 2201/2003 artikliga 15 tuleb taotlus ja selle lisad esitada riigikeeles või lisada nende tõlked leedu keelde. Kui taotluse esitaja ei ela Leedu Vabariigis ega ole määranud kohtuasja tarvis esindajat või menetluskohustuste vastu võtma volitatud isikut, kelle elukoht või büroo asub Leedu Vabariigis (tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikkel 805), peab taotlus sisaldama Leedu Vabariigi aadressi või telekommunikatsiooniseadme aadressi, kuhu menetluskohustuste taotluse esitajale kätte toimetatakse. Neid nõudeid ei kohaldata siiski taotluste suhtes, mille on Leedu apellatsioonikohtule esitanud välisriigi kohus.

Kui see on asjakohane, võib Leedu apellatsioonikohus teha Leedu Vabariigi sotsiaalkindlustus- ja tööministeeriumi haldusalasse kuuluvale riiklikule laste õiguste kaitse ja lapsendamisametile (*Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*) ülesandeks esitada arvamus pädevuse ülevõtmise või üleandmise otstarbekuse kohta. Leedu apellatsioonikohus määrab tähtaja, mille jooksul see arvamus tuleb esitada.

Leedu apellatsioonikohus peab taotluse läbi vaatama hiljemalt kuue nädala jooksul pärast taotluse kohtusse saabumise kuupäeva.

Olles kaalunud välisriigi kohtult pädevuse ülevõtmise taotlust ja selle rahuldanud, määrab Leedu apellatsioonikohus juhtumi asjaolusid arvesse võttes pädeva Leedu kohtu, kes hakkab asja Leedus arutama. Välisriigi kohtus algatatud menetlus antakse üle pädevale Leedu kohtule asja sisuliseks läbivaatamiseks. Sel juhul kohaldatakse *mutatis mutandis* tsiviilkohtumenetluse seadustiku artiklit 35 ja menetlus jätkub pädevas Leedu kohtus. Kui see on asjakohane, siis teeb pädev Leedu kohus kindlaks menetlusosaliste seisukohad ja võtab meetmeid menetluskohustustega seotud puuduste kõrvaldamiseks.

16 Millisesse kohtusse pean ma selles liikmesriigis pöörduma, et vaidlustada muu liikmesriigi kohtu vanemlikku vastutust käsitleva kohtuotsuse tunnustamine? Milline on menetluse kord eespool nimetatud juhtudel?

Taotlus tuleb esitada Leedu kõrgeimale kohtule (*Lietuvos Aukščiausiasis Teismas*). See vaadatakse kassatsiooni korras läbi vastavalt tsiviilkohtumenetluse seadustikule.

17 Millist õigust kohaldab kohus vanemlikku vastutust käsitlevas menetluses, kui laps või pooled ei ela selles liikmesriigis või on eri kodakondsusega?

Vanemate ja laste vaheliste suhete suhtes kohaldatav õigus määratakse kindlaks tsiviilseadustiku artikli 1.32 kohaselt. Vanemate ja laste vahelisi isiklikke ja varalisi suhteid reguleerib lapse hariliku viibimiskoha riigi õigus. Kui kummagi vanema harilik viibimiskoht ei ole lapse hariliku viibimiskoha riigis ja mõlemad vanemad on sama riigi kodanikud, kohaldatakse nende kodakondsusriigi õigust.

Vanemliku vastutusega seotud küsimustes määratakse pädev kohus kindlaks kooskõlas vanemliku vastutuse ja lastekaitsemeetmetega seotud kohtualluvust, kohaldatavat seadust, tunnustamist, kohtuotsuste täitmist ja koostööd käsitleva 19. oktoobri 1996. aasta Haagi konventsiooniga.

Alaealiste kaitse, eestkoste ja hoolduse suhtes kohaldatav õigus määratakse kindlaks vastavalt alaealiste kaitse suhtes ametiasutuste volitusi ja kohaldatavat seadust käsitlevale 5. oktoobri 1961. aasta Haagi konventsioonile.

Perekonnasisest ülalpidamiskohustust (elatise maksmist) reguleerib ülalpidamiskohustustele kohaldatava õiguse 2. oktoobri 1973. aasta Haagi konventsioon.

Viimati uuendatud: 21/10/2019

Käesoleva veebilehe omakeelset versiooni haldab Euroopa õiguslase koostöö võrgustiku vastav riiklik kontaktpunkt. Tõlked on teostanud Euroopa Komisjoni teenistused. Originaali tehtavad võimalikud muudatused asjaomase riikliku ametiasutuse poolt ei pruugi kajastuda tõlkeversioonides. Komisjon ja Euroopa õiguslase koostöö võrgustik ei võta mingit vastutust ega kohustusi seoses käesolevas dokumendis esitatud või viidatud teabe ega andmetega. Palun lugege õiguslikku teadaannet lehekülje eest vastutava liikmesriigi autoriõiguste kohta.